

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЫНДА ОКУУ ПРОЦЕССИНИН САПАТЫН ЖАКШЫРТУУНУН ПРАКТИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ

ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗАХ THE PRACTICAL BASES OF IMPROVING THE QUALITY OF STUDYING PROCESS IN UNIVERSITIES

Макалада ЖОЖдогу окуу процессин жакшыртуу боюнча өткөрүлгөн эксперименттик иштин натыйжасы баяндалды жана алынган жыйынтыктын негизинде конкреттүү практикалык сунуштар берилди.

В статье изложены результаты экспериментальной работы по улучшению качества учебного процесса в ВУЗе и даны конкретные практические предложения на основе полученных результатов.

In the article delineated the results of experimental works on improving the quality of studying process in University and given concrete practical ideas on the base of taken result.

Түйүндүү сөздөр: билим, сапат, баалоо, пландаштыруу, окутуу, эксперимент, жогорку окуу жайы

Ключевые слова: образование, качество оценки, планирование, обучение, эксперимент, высшим учебным заведением

Key words: education, quality assessment, planning, training, institution of higher education

Жогорку окуу жайдагы (ЖОЖ) билим берүүнүн сапаты – бул, баарыдан мурда, билим берүү системасынын бардык курамдык бөлүктөрүнүн милдеттеринин сапаты болуп эсептелет [1]. Демек, ЖОЖдогу окуу процессинин сапатын жакшыртуу үчүн ага байланышкан иштер жаңыча пландаштырылууга муктаж. Муну ишке ашыруу үчүн илимий-эксперименттик иштерди жүргүзүү керектигине ынандык.

Илимий-эксперименттик ишти өткөрүүдө өз алдыбызга төмөнкүлөрдү ачып көрсөтүүнү милдет кылып койдук:

- жогорку окуу жайында окутуунун сапатын башкаруу системасын калыптандыруунун натыйжалуулугу менен максатка ылайыктуулугун жана аны андан ары өнүктүрүү жолдорун аныктоо;

- азыркы ЖОЖдордо окутуунун сапатын башкаруу компоненттеринин бар экендигин жана алардын деңгээлин аныктоо;

- иштеп жаткан ЖОЖдордо окутуунун сапатын башкаруунун калыптангандыгына анализ жүргүзүү;

- ЖОЖдордо окутуунун сапатын башкаруу көндүмдөрүн мүнөздөөчү айрым бир сапаттарды ачып көрсөтүү.

Эксперимент эки этапта жүргүзүлдү.

Биринчи этаптын максаты – окуу процессин сапатынын башкаруунун учурдагы абалын аныктоо.

Экинчи этаптын максаты – окуу процессин башкарууну пландаштыруунун жаңы формаларын окуу жайдын ишмердүүлүгүнө кийирүү жана андан алынган натыйжалардын негизинде окуу процессин сапатын башкарууну аныктоо.

Экспериментке Баткен мамлекеттик университетинин (БатМУ) Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунда (КГПИ), Кызыл-Кыядагы экономика, укук жана технология институтунда (КЭУТИ), Сүлүктү гуманитардык-экономикалык институтунда (СГЭИ) эмгектенип жаткан 150 окутуучу жана 500дөн ашуун студент тартылды.

Эксперименттик иштин негизги шарттары булар болду:

1. Экспериментти өткөрүү үчүн ЖОЖдо 5 жылдан кем эмес эмгектенген окутуучулар, 2-5-курсун студенттери тартылды.

2. Аprobациялоо менен жайылтуу табигый шарттарда өткөрүлдү.

3. Билим берүүнүн сапатын баалоо негизинен адистиктин предметтерин окутууну баалоонун (окутуу студенттердин көзү менен) жыйынтыгы боюнча жүргүзүлдү.

4. Алынган жыйынтыктар математикалык жана салыштырмалуулук статистиканын усулдары менен даярдалып иштелди.

5. Эксперименттик иш чаралардын ачыктыгы.

6. Экспериментке окутуучулар менен студенттердин өз эрки менен катышуусу.

Биринчи этапта эмгектенип жаткан окутуучулар жана окуп жаткан студенттер менен тест-анкета жүргүзүү аркылуу окуу процессин сапатын башкаруунун учурдагы деңгээли аныкталды.

Тест-анкетанын жыйынтыгын талдоо төмөнкүнү көрсөттү:

1) Дисциплиналардын 68% студенттерди канааттандырат;

2) Студенттердин 24% үчүн сабакты көп калтыруунун себеби - сессияны “базарга айлантуу”;

3) Окутуучулардын 33% сабактары студенттерге жагат, 23% жакпайт, сессияда “жыйнап алууга” жол берилген учур – 26%;

4) Студенттердин 55% билет боюнча оозеки сынакты жактырса, 32% бланкалык тестти артык көрөт, ал эми 12% гана компьютердик тестти каалашат.

5) Студенттердин 28% илимий-изилдөө иштерине катышат, тилекке каршы, катышпагандыгынын себебин бир да студент көрсөткөн эмес.

6) Компьютер, оргтехника менен камсыздоо жана интернеттен пайдалануу боюнча 30% “жетиштүү” деп жооп берсе, 55% “жетишерлик эмес” деп, 12% “такыр канааттандырбайт” деп жооп беришкен.

Алынган жоопторду “билим берүүнүн сапаты” өңүтүнөн тыкыр талдап, жалпылаштырып, орточо статистикалык маалыматка келтирүү менен жыйынтыктадык. Студенттер менен өткөрүлгөн тест-анкетанын жыйынтыгы 1-таблицада берилди.

1-таблица

БатМУнун институттарындагы билим берүү сапатынын деңгээли
(студенттер менен өткөрүлгөн тест-анкетанын жыйынтыгы)

№	Билим берүү сапатынын деңгээли	КГПИ		КЭУТИ		СГЭИ		Орточо	
		Студ саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
1	Өтө жогорку	4	0,8%	1	0,2%	1	0,4%	6	0,46%
2	Жогорку	164	35,8%	28	33%	12	33,8%	204	34,2%
3	Орто	190	41,8%	39	44,8%	14	40,2%	243	42,5%
4	Жетишсиз	78	17,2%	15	17%	7	19,8%	100	18%
5	Төмөнкү	20	4,4%	5	5%	2	5,8%	27	5,06%
Бардыгы		456	100%	88	100%	36	100%	580	100%

1-таблицадан көрүнүп тургандай, БатМУнун студенттеринин арасында билим берүүнүн сапатын “өтө жогорку” деп баалагандар – 0,46%, жогорку 34,2%, “орто” деп баалагандардын саны 42,26%, түзсө, “жетишсиз” деп баалагандар - 18%, “төмөнкү” деп баалагандар – 5,06%.

Илимий-эксперименттик иштин максатына ылайык профессордук-окутуучулук курам менен да тест-анкета аркылуу сурамжылоо жүргүзүлдү.

Окутуучулардан алынган тест-анкетанын жыйынтыгы төмөнкүдөй болду:

1) Окутуучулардын 41% пайызы үчүн педагогикалык ишмердүүлүккө шарт бар, 22% үчүн мындай шарт жок, 21% үчүн шарт толук эмес, 16% үчүн-начар.

2) Окутуучулардын 23% ЖОЖду башкарууга катышат, 42% катышпайт, 35% буга кызыкдар эмес.

3) 100% жогорку билимге ээ, анын ичинен 73% - педагогикалык.

4) Окутуучулардын педагогикалык стажы: 1-5 жыл – 23%; 6-10 жыл – 21%; 11-15 жыл – 18%; 16-20 жыл – 16%; 20 жылдан ашуун – 22%.

5) ЖОЖ рейтинг тууралуу окутуучулардын 40% оң пикирде, 18% терс пикирде, рейтинг тууралуу каалоолорун айткандар – 42%, мында рейтингди көтөрүү үчүн материалдык-техникалык базаны кеңейтүү, инновацияны кийирүүнү активдештирүү тууралуу пикир айтылган.

6) ЖОЖ рейтингин окутуучулардын 21% “жогорку” деп ойлосо, 68% “орто” деп эсептешет, 3% “төмөн” десе, 8% башка пикирде, т.а. ЖОЖ рейтинг ар түрдүү параметрлер боюнча ар кандай дешкен.

7) Окутуучулардын 61% өз иши менен канааттанат, 12% канааттанбайт, 27% толук канааттанбайт же ар түрдүү багытта ар кандай деп ойлошот.

8) Окутуучулардын 42% лекциялык сабакты, 41% практикалык, лабораториялык сабактарды көбүрөөк жактырса, 17% сабактын салттуу эмес формаларына артыкчылык беришет.

9) Сынактын формалары боюнча: окутуучулардын 18% билет менен жазуу жүзүндөгү, 34% билет менен оозеки түрүндөгү, 14% компьютердик тестти, 34% бланкалык тестти жактырышат.

10) ЖОЖ ишмердүүлүгүндөгү терс көрүнүштөр катары окутуучулардын 17% ЖОЖ түзүмүнүн өркүндөтүлбөгөндүгүн атаса, 18% башкаруу системасынын бузулгандыгын айтышат; 16% профессордук-окутуучулук курамдын кесиптик деңгээлинин төмөндүгү деп эсептесе, 21% студенттердин аз келип жаткандыгын келтирет. Калган 28% маянанын аздыгын, материалдык-техникалык базанын начардыгын ж.б. келтиришкен.

11) Кыргыз Республикасындагы билим берүү системасы окутуучулардын 6% гана канааттандырса, 62% толук канааттандырбайт, 13% канааттандырбайт, 14% буга “билбейм” деп жооп берген. Ал эми 5% билим берүүнүн советтик системасынын айрым элементтерин кийирүүнү эп көрүшөт.

12) Студенттер сабакты көп калтыргандыгынын себеби боюнча: окутуучулардын 13% дисциплинанын татаалдыгын көрсөтүшсө; 35% талапчандыктын төмөндүгүн айтышат; 21% студенттин окуу тартибинин начардыгынан деп эсептесе, 11% сессияны “базарга айлантууга” жол берилгендигин айтышат, ал эми 4% ата-энелердин көзөмөлү, студенттин өзүнүн каалоосу деп ойлошсо, 16% студент тигил же бул адистикке өз каалоосу менен эмес, “кокусунан” келип калгандыктан деп эсептешет.

13) Сессия мезгилинде орун алуучу терс көрүнүштөрдү окутуучулардын 8% объективдүү эмес баалоо деп ойлосо, 14% студенттерден “жыйнап алууну” көрсөтүшкөн, ал эми 13% сессияны “базарга айлантууну” айтышса, 21% протекционизм (тааныш-билиш, тууганчылык, жердешчилик) орун алат деп эсептейт. Калгандарынын 28% студенттердин начар даярдыгы, окутуу акысынын төлөнбөшү, ата-энелердин суранычы ж.б. көрсөтүшсө, 16% буга жооп берген эмес.

14) “Сиз ЖОЖду башкаруунун бүгүнкү системасын кандай баалайсыз” деген суроого окутуучулардын 16% “жакшы” деп жооп берсе, 47% “канааттандырарлык”, 13% “начар” деп, 24% “оңдолууга муктаж” деп эсептейт.

15) ЖОЖдогу ички көзөмөлдөөнүн абалы окутуучулардын 44% канааттандырса, 36% канааттандырбайт, ал эми 14% “өзгөрүүгө муктаж” деп эсептесе, 6% жооп берген эмес.

16) Окутуучулардын 64% өздөрүнүн окуу иштерин пландаштырат, 14% кээде гана пландаштырат, ал эми 18% пландаштыруунун эскирген формалары жаңыртууга муктаж деп эсептейт. 4% буга жооп берген эмес.

Демек, профессордук-окутуучулук курам арасында өткөрүлгөн тест-анкетанын жыйынтыгы боюнча окуу процессин башкарууга байланышкан маселелер аларды түйшөлтө тургандыгы маалым болду. Бул ЖОЖду башкаруу системасы, ЖОЖдогу ички көзөмөлдөө абалы, окуу иштерин пландаштыруу, билим берүү системасынын канааттандыраары тууралуу суроолорго берген жообунан көрүнүп турат. Окутуу сапатына байланышкан маселелер боюнча да ЖОЖдо педагогикалык ишмердүүлүк үчүн шарттын толук эместиги, сессияларды уюштурууну кайра кароо, ЖОЖ түзүмүнүн өркүндөтүлбөгөндүгү, 40%га жакыны өз иши менен канаттанбагандыгы ж.б. тууралуу берген жооптору ырастап турат (2-таблица).

2-таблица

БатМУнун институттарындагы билим берүү сапатынын деңгээли
(окутуучулар менен өткөрүлгөн тест-анкетанын жыйынтыгы)

№	Билим берүү сапатынын деңгээлдер	КГПИ		КЭУТИ		СГЭИ		Орто чо	
		Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
1	Өтө жогорку	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%

2	Жогорку	31	28%	9	21%	6	20%	46	23%
3	Орточо	72	64,2 %	29	69,1 %	24	70,7 %	125	68%
4	Жетишсиз	8	7%	4	9%	3	8%	15	8%
5	Төмөнкү	1	0,8%	1	0,9%	1	1,3%	3	1%
Бардыгы		112	100 %	43	100%	34	100%	189	100%

2-таблицадан көрүнүп тургандай, БатМУнун профессордук-окутуучулар курамынын арасында билим берүүнүн сапатын “орточо” деп баалагандардын саны басымдуулук кылат (68%). Ал эми “жакшы” деп баалагандардын саны 23%ды түзсө, “жетишсиз” деп баалагандар - 8%, “төмөнкү” деп баалагандар – 1%. Көрүнүп тургандай, билим берүүнүн сапатын “өтө жогорку”, “төмөнкү” деп баалагандар жокко эсе. Мунун себебин профессордук-окутуучулук курамдын анкета жүргүзүүнү “өзүн өзү баалоо” деп кабыл алгандыгы менен түшүндүрүүгө болот, анткени айрым критерийлер боюнча (бүтүрүүчүлөрдүн дипломдору алынбай, архивде сакталып тургандыгы; бүтүрүүчүлөр адистиги боюнча иштебей жаткан фактылары; айрым ата-энелердин регионалдык ЖОЖду чанып жүрүшкөндүгү ж.б.) ЖОЖ ишмердүүлүгү “төмөнкү” деп бааланышы мүмкүн эле.

Илимий-эксперименттик иштин **экинчи этабында** анын максатына ылайык окуу процессин башкарууну пландаштыруунун жаңы формаларын окуу жайдын ишмердүүлүгүнө кийирүүгө жана андан алынган натыйжалардын негизинде окуу процессин сапатын башкарууну аныктоого далалат жасалды.

Пландаштыруунун жаңы формасын кийирүү төмөндөгү параметрлерди камтыды:

- 1) иштин түрү (уюштуруу иштери, окуу иштери, илимий-изилдөө иштери, методикалык иштер);
- 2) аткаруу календары, жооптуулар жана иштин жыйынтыгы.

Аткарылуучу иштин жыйынтыгы үч критерий (эффективдүүлүгү, сапаты жана аткарылышы) боюнча беш баллдык системада бааланды.

Эксперименттик ишти аткаруу үчүн биз өз алдыбызга төмөнкүлөрдү ачып көрсөтүүнү милдет кылып койдук:

- окутуучуларда ишти алдын ала пландаштыруунун натыйжалуулугу менен максатка ылайыктуулугун аныктоо жана аны андан ары өнүктүрүү;

- окутуучуларда пландаштыруу жана анын аткарылуу сапатын анализдөө боюнча педагогикалык ишмердүүлүктүн компоненттеринин бар экендигин жана алардын деңгээлин аныктоо;

- окутуучуларда пландаштыруу жана аны аткаруу билгичтиктери менен көндүмдөрүнүн калыптангандыгына анализ жүргүзүү;

- администрация жетекчилеринин пландаштырууну жана аны аткаруу сапатын көзөмөлдөө көнүмдөрүн мүнөздөөчү айрым бир сапаттарын ачып көрсөтүү.

Педагогикалык эмгектин жогору өндүрүмдүүлүгү студенттердин бири бири менен, студенттер менен жана администрация жетекчилиги менен болгон бөтөнчө мамилелери аркылуу түшүндүрүлөт. Ошентип, эгерде дал келүүчү мамилелер түзүлсө (окутуучулар менен студенттер ортосунда, окутуучулар менен администрация ортосунда ж.б.), кафедра мүчөлөрү көбүрөөк кызыгуу менен эмгектенишет. Эгерде администрация окутуучуларга көбүрөөк ишеним көрсөтсө, негизги көңүлдү педагогикалык коллективдеги жагымдуу өз ара мамилелерди түзүүгө бурса, ЖОЖдогу окуу процессинин сапаты жана окутуучулар менен студенттердин окуу ишмердүүлүгүнүн деңгээли жогорулай тургандыгын эксперимент көрсөттү.

Пландаштыруунун жаңы формасын кийирүү аткарылган иштердин сапатын 1,8 ден 3,4 көчөйүн, аткаруучулугун 1,4 төн 4,6 га чейин, эффективдүүлүгүн 2,5 тен 4.5 ке чейин жогорулатты. Мунун баарысы пландаштыруунун иштелип чыккан жаңы формасынын натыйжалуу экендигин айгинелеп турат.

Өткөрүлгөн илимий-эксперименттик иштин жүрүшүндө бүтүрүүчүлөр үчүн сыноо иретинде жазуу жүзүндөгү текшерүү иштери өткөрүлдү. Албетте, анын жалпы жыйынтыгы оозеки сынакка караганда начар. Бул боюнча бүтүрүүчүлөрдүн, жада калса окутуучулардын пикири да бирдей эмес, себеби билими тайкы студенттерге мындай сынак жага берген жок, ал эми предмети боюнча сынак өткөрүлгөн окутуучулар да буга ачык каршы чыкпаса да, мындай системага өтүү үчүн алдын ала даярдык керектигин айтып актанууга мажбур болушту. Бирок, ушунун өзү ЖОЖдогу окуу процессинин сапатын жакшыртууга жасалган алгачкы кадам катары бааланды.

БатМУнун түзүмдүк бөлүмдөрүндө өткөрүлгөн илимий-эксперименттик иш бир топ ондоп-түзөтүүлөрдү киргизүүнүн зарыл экендигин көрсөттү жана окуу процессинин сапатын жакшыртуунун аймактык ЖОЖго мүнөздүү болуучу түйүндүү элементтери аныкталды. Мында эң башкысы – ЖОЖго кокусунан келген окутуучулардан арылуу, ЖОЖдун ишин максаттуу пландоо жана ЖОЖ жетекчилигинин көзөмөлдөө маданиятын жогорулатуу.

Эксперименттин жүрүшүндө алынган натыйжалар ЖОЖдогу окуу процессинин сапатын жакшыртуу боюнча материалдарды ар бир окутуучуга, ар бир студентке жеткирүү максатка шайкеш келээрин көрсөттү.

Адабияттар

1. Абакирова Г.Б. Повышение эффективности управления учебном процессом в вузе. Автореферат дисс. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук. Бишкек, 2013.